

УДК 32.019.52 "19"

ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ У ХХ СТ.

Анатолій Романюк

*Львівський національний університет імені Івана Франка
Філософський факультет, кафедра політології
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна
e-mail: anatoliy.romaniuk@gmail.com*

Виділено і проаналізовано основні етапи еволюції політичної думки протягом ХХ століття. Окреслено сутність біхевіорального та постбіхевіорального етапів. Розглянуто спільні і особливі характеристики інституціоналізму та неінституціоналізму. З'ясовано основні напрями домінуючі в політичній науці наприкінці ХХ століття.

Ключові слова: політична думка, біхевіоралізм, інституціоналізм, неінституціоналізм.

Розгляд конкретних політичних доктрин передбачає певний рівень абстрагування від дії низки чинників. У їхній сукупності помітна роль належить контекстному дискурсу, що формується політичною наукою. Формують політичні доктрини не лише вчені, теоретики, а й політичні актори, які діють свідомо, позиція яких залежить від рівня розвитку політичної науки на той момент, а не лише від різного рівня інтересів і актуальних цілей. Як основу класифікації ми використовуємо пропозицію Д. Істона [1, с. 10], який вважав, що розвиток політичної науки охоплює чотири самостійні етапи: формальний (правовий), традиційний, або добіхевіоральний, біхевіоральний і постбіхевіоральний.

Формальний, або правовий, етап був властивий політичній науці упродовж другої половини ХІХ ст. Він відповідав етапу становлення самої політичної науки, відповідно характеризувався домінуючою увагою до вивчення правових засад організації та функціонування політичного простору, який зводився до базових інститутів: держава у форматі уряду, парламенту та багатьох інших головних структурних інститутів, а також політичних партій. У межах цього етапу домінувало переконання, що достатньо лише описати закони, які регламентують повноваження влади, основних політичних інститутів у межах окремої країни, і можна отримати вичерпне розуміння політичного розвитку цієї країни. Існувала впевненість про відповідність між правовими нормами, які регламентували повноваження політичних акторів, та їхньою практичною діяльністю, що зумовлювало домінування формально-легального описового підходу в політичній науці того часу.

Традиційний етап починає формуватися вже наприкінці ХІХ ст., коли об'єктом наукового аналізу в політичній науці стали, поряд із офіційними політичними інститутами, і неформальні. Саме в межах цього етапу в сферу політичного аналізу потрапили групи інтересу, а також різні варіанти груп тиску. Зосередженість на формальних і неформальних об'єднаннях детермінувало оформлення в межах

політичної науки потужного напрямку інституціоналізму. Представниками “старого інституціоналізму” в першій половині ХХ ст. були Е. Баркер, Дж. Брюс, Т. Коул, Г. Ласкі, К. Фрідріх та ін. Головну увагу в дослідженнях вони приділяли лише базовим інститутам – державі, владі у форматі трьох головних складових (законодавча, виконавча та судова влади), політичним партіям, бюрократії. Відповідно, державу трактували як головний інститут, який був над іншими інститутами меншого порядку. Розгляд цих інститутів мав переважно нормативний характер. Також вивчали зовнішні чинники, які впливали на функціонування цих інститутів. Інституціоналізм завжди відчував на собі певний вплив консерватизму, оскільки в ньому низку суспільних інститутів (монархія, церква, становий характер суспільства) розглядали як первинні, постійні та базові характеристики, які визначали суспільне/політичне життя та індивідуальну поведінку. Вивчення політичних інститутів передусім було спрямовано на аналіз системи державного управління. В політологічних дослідженнях незначну увагу приділяли методам дослідження. Здебільшого дослідження мали позитивістсько-описовий характер. Окремий виняток становили представники Чикагської школи, яка сформувалася у 20-х рр. у Чикагському університеті навколо Ч. Мерріама. Представники цієї школи активно зверталися до конкретних емпіричних досліджень. Вони обґрунтовували точку зору, що розвиток політичних знань може відбуватися лише за допомогою міждисциплінарних досліджень із застосуванням прикладних політологічних досліджень.

Біхевіоралізм (від англ. behaviour – поведінка) прийшов у політичну науку з психології у 40-і роки. Цей напрям набув популярності спершу в США, потім поширився на наукові доробки вчених з країн Західної Європи. У 1945 р. у США було створено “Committee on Political Behaviour”, а у 1950 р. вперше президентом Американської асоціації політичних наук було обрано прихильника біхевіоралізму П. Одегарда. У 50-60-ті роки ХХ ст. він став домінуючим у політичній науці. Його вплив на політологів був настільки значний, що стали говорити про біхевіоральну революцію в політичній науці. Д. Істон звернув увагу на концептуальну відмінність термінів «біхевіоризм» і «біхевіоралізм». Поняття «біхевіоризм», на його думку, належить до теорії людської поведінки в психології. Щодо політичної науки, треба вживати термін «біхевіоралістичний» [1, 13-15]. Обґрунтування коректності подібного підходу він вбачає в особливості біхевіоралістичного підходу щодо аналізу політичних явищ і процесів. Цей підхід базується на таких твердженнях: 1) в центрі аналізу повинна бути поведінка, яку можна спостерігати на рівні особи та політичного інституту; 2) будь-який аналіз цієї поведінки треба піддавати емпіричній верифікації.

Відповідно, кожен дослідник у межах біхевіоралістичного підходу має конкретно визначити: що він прагне вивчати/з’ясувати, які теоретичні положення будуть взяті за основу; як будуть використані емпіричні дані з метою оцінки отриманого теоретичного положення. Серед прихильників біхевіоралістичного підходу домінує погляд, що емпіричним дослідженням завжди має передувати теоретичний аналіз. На думку Д. Сандерса, теорія є інструментом в емпіричному дослідженні, оскільки саме теорія дає змогу генерувати гіпотези, які після цього треба тестувати, і визначає формат емпіричних даних, які варто збирати до аналізу [4, 59]. Одночасно в процесі дослідження потрібно мінімізувати вплив особистих цінностей ученого, який

проводить дослідження, та цінностей, які характерні на певному етапі для суспільства.

Філософською основою біхевіоралізму став позитивізм О. Конта, зокрема положення щодо розуміння природи емпіричної теорії та щодо питання про фальшивість теорії. В біхевіоралізмі, як і в позитивізмі, існують такі критерії щодо оцінки теорії:

- «добра» теорія має бути внутрішньо несуперечлива, відповідно, вона не може охоплювати твердження, які потребуватимуть додаткового з'ясування;
- «добра» теорія, яка належить до певного класу явищ має не суперечити іншим теоріям, метою яких є вивчення пов'язаних між собою явищ;
- «добра» теорія здатна генерувати емпіричні прогнози, які можна протестувати за допомогою спостережень.

Наголос на необхідності спостереження та емпіричній верифікації зумовлює характерні властивості біхевіоралістичного підходу. Зокрема, йому властиве переконання про безальтернативність систематичного звернення до всіх без винятку суттєвих емпіричних даних, а не про довільну/обмежену кількість емпіричних прикладів. Це означає, що у випадку тестування теоретичного твердження дослідник не може обмежитись окремими прикладами, які мали б підтверджувати теоретичні висновки. Він повинен розглянути всі наявні випадки, які потрапляють під таке теоретичне твердження. Власне, тому особливого значення набули статистичні дані та їх подальший аналіз у політологічних дослідженнях. Ще однією принциповою властивістю біхевіоралістичного підходу є положення про те, що наукова теорія і/або наукове положення повинні підлягати фальсифікації. Згідно з цим підходом, теорія лише тоді вважатиметься науковою, коли вона здатна на основі аналізу емпіричного матеріалу генерувати прогнози, які підлягають наступній фальсифікації. Поняття фальсифікація розглядають як синонім верифікації, наступної перевірки отриманих результатів (повторення за обраною методикою дослідження). Теорії, які не продукують подібних прогнозів, відповідно, не треба перевіряти, і їх трактують як тавтології.

Активному поширенню біхевіоралізму сприяли: досягнення в природничих науках, зокрема, формування в суспільній свідомості уяви про те, що науковим є той результат, який опирається на аналіз емпіричних даних, кількісних обчислень, який, відповідно, можна перевірити за заданим алгоритмом; період «холодної війни», коли набули великого поширення, надто в США, переслідування за «вільнодумство», що сприяло пошуку науковцями політично нейтральних форматів наукової та викладацької діяльності; швидкі темпи економічного зростання країн Заходу сприяли формуванню уявлень про зменшення значення ідеології в суспільному житті і необхідність вирішення конкретних, прикладних проблем політичного життя.

Структурний функціоналізм, подібно до біхевіоралізму, набув значного поширення в 50-х роках. На відміну від біхевіорального підходу, який бере початок із психології, структурний функціоналізм походить із соціології. Структурно-функціональний аналіз головний наголос робив на виявленні структури суспільства або певної його сфери. Принциповою засадою було переконання, що ціле є чимось більшим, аніж сукупність частин, з яких воно складалося. Відповідно, наголос робили на взаємозалежності складових частин, їх єдності та необхідності з'ясувати функціональне навантаження цілого та частин. Т. Парсонс поняття функцій

підпорядковує поняттю структури і досліджує функціональні дії, які б мали бути проведені заради збереження системи. Згідно з ним, суспільна система повинна розв'язати чотири головні проблеми: адаптацію (відносини з оточенням); досягнення цілей; інтеграцію та продукування взірців і подолання напруг. У політичній науці застосування підходу сприяло напрацюванню комплексного, системного бачення політичних явищ, зокрема політичних систем. Д. Істон сформулював своєрідну матрицю щодо розуміння політичної системи. Її треба було трактувати як систему взаємодії, за допомогою якої в суспільстві авторитарно розподіляються цінності. Застосування кібернетичного підходу Д. Істоном сприяло введенню в політичну науку під час аналізу системи понять: «вхід», «внутрішнє перетворення» і «вихід», які характеризують взаємовідносини між системою і оточенням.

Структурний функціоналізм допоміг залучити до політичного аналізу значну групу країн Азії, Африки, Латинської Америки, які отримали незалежність і перебували в ситуації вибору шляхів свого подальшого розвитку. Це дало поштовх появі і наступному розвитку теорії модернізації. Суспільна модернізація охоплює процеси переходу від традиційного суспільства до сучасного, що означало впровадження процесу індустріалізації, урбанізації, розвиток освіти, відповідно занепад традиційних суспільних структур, заснованих на племінних і станових засадах. Політична модернізація охоплює низку реформ політичної сфери, результатом яких є сучасні політичні інститути – парламент, уряд, політичні партії, вибори тощо. З моменту появи теорії модернізації їй був притаманний універсалізм, який передбачав, що еволюцію суспільства треба трактувати як всезагальний, універсальний процес. Відповідно, закономірності суспільних змін та етапи розвитку є загальними для всіх цивілізацій, країн і народів. Фактично, новим країнам було запропоновано модель лінійно-поступального розвитку, коли за зразок було взято стандарти західної ліберальної демократії. Головними представниками цього підходу є Л. Пай, Дж. Лапаломбара, С. Верба та ін. Промоторами поширення та практичної реалізації теорії модернізації були США та розвинуті західні країни.

Постбіхевіоральний етап розвитку політичної науки починається наприкінці 60-х – початку 70-х років і, згідно з оцінками багатьох дослідників, триває до сьогодні. Характерною ознакою цього етапу стало розчарування в результатах домінуючого застосування біхевіорального підходу. Великою мірою це стосувалося нездатності політичної науки передбачити цілу низку якісно нових суспільних явищ, які стали «обличчям» 60-х років. Ідеться про рухи за громадянські права чорношкірого населення США, масштабні демонстрації проти війни у В'єтнамі, виступи студентів у Франції, розвиток неофеміністичного руху тощо. Зокрема, в процесі критики біхевіорального підходу було поставлено під сумнів положення про важливість/необхідність ціннісної нейтральності науковця і самого наукового дослідження.

У межах цього етапу значного розвитку набула теорія раціонального вибору. На відміну від біхевіоралізму та структурного функціоналізму, які базові концептуальні положення запозичили в психології та соціології, ця теорія звертається до концептуальних засад, сформованих в економіці. Піонером у застосуванні теорії раціонального вибору до вивчення політичних явищ і процесів був Е. Доунс. Вихідним положенням цієї теорії була така теза: коли індивід має на вибір декілька способів поведінки, він переважно обирає ту дію, яка, на його думку, допоможе йому

отримати найвигідніший для нього результат. Відповідно, егоїстичні індивіди не завжди братимуть участь у спільних діях, які мали б бути спрямовані на досягнення спільної мети (спільного інтересу), а керуватимуться лише власним інтересом. Тобто теорія раціонального вибору на перше місце в політологічних дослідженнях поставила діючу людину/актора з його інтересами, відповідно, політичні інститути були проголошені вторинними щодо активного індивіда. Теорія засвідчувала, що «раціональний» вибір/дія з погляду актора не обов'язкові, і досить часто може призвести до неочікуваних результатів з огляду на різні причини. Відтак принципового значення в теорії набула конструкція «рівноваги стратегій», під якою розуміють співвідношення стратегій (по одній на кожного актора) так, коли жоден з акторів не здатен покращити свій результат у разі зміни ним власної стратегії, якщо не відбудеться адекватної зміни стратегії іншим актором. Тому актори мають взаємодіяти, внаслідок чого виникає взаємозалежність індивідуального вибору кожного з них. Форматом такої взаємодії є правила, або норми, сукупність яких становить поняття «інститут». У цьому контексті актори здійснюють раціональний вибір в інституційних умовах.

Головні напрями теорії раціональної дії - теорія «неможливості Ерроу», принцип «медіанного виборця», теорії коаліції та теорія ігор.

Теорію «неможливості Ерроу» сформулював Кеннет Ерроу лауреат Нобелівської премії з економіки (1972). У 1951 р. він довів теорему, яка сьогодні відома як теорема «неможливості Ерроу» (власна назва – «загальна теорія можливості»). Ця математична модель пов'язана з процесом прийняття групових рішень за умов врахування індивідуальних інтересів/переваг. Суть теореми така: не існує демократичного методу врахування індивідуальних інтересів для трьох і більше альтернатив, який би забезпечував результат, що не суперечить певним логічним умовам. К. Ерроу висунув перелік умов, які сьогодні вважають загальнообов'язковими, коли суспільні рішення приймають шляхом врахування переваг громадян – за допомогою голосування/виборів. По-перше, вибір треба зробити в тій самій системі, в якій сформульована альтернатива вибору. Тобто під час виборів депутата до парламенту перевагу треба надавати тому кандидатові, який може краще за інших вирішувати загальні/державні справи, а не тому, хто є кращий серед кандидатів спортсменом, найбагатшим, гарнішим тощо. Альтернативні індикатори важливі й стосовно інших систем – спортивних змагань, економічних рейтингів, конкурсів краси тощо. По-друге, вибір повинен залежати від індивідуальних переваг виборців, а також має бути універсальним. За такої умови, якщо персональні переваги частини виборців зміняться, це має знайти своє відображення в суспільному виборі. По-третє, за умов одноголосного обрання одного варіанта суспільний вибір повинен це відображати, і не може бути будь-якого іншого варіанта. По-четверте, результат вибору не може залежати від зовнішніх альтернатив, які не представлені у виборах. Тобто виборці повинні визначати свої переваги між запропонованими альтернативами на підставі загальних критеріїв, а не під впливом тих чи інших груп тиску. По-п'яте, суспільний вибір є диктаторським, якщо існує агент, чії переваги вирішально визначають цей вибір.

Згідно з теорією Ерроу, запропонованим умовам у жодному разі не відповідає демократичний вибір. Результат може бути досягнутий диктаторським або

маніпулятивним шляхом. Під маніпуляцією розуміють обмеженість вибору двома альтернативами і неврахованість всіх можливих варіантів.

Принцип «медіанного виборця» ґрунтується на попередній теорії, досить часто цей принцип розглядають як ситуацію, коли не всі умови теорії Ерроу спрацьовують. Зазначений принцип – це модель щодо системи прямої та представницької демократії, коли прийняття рішення відбувається відповідно до інтересів виборця-центриста (виборець, інтереси якого позиціонуються в центрі лінійної шкали суспільних інтересів). За цієї моделі індивід голосує стратегічно, тобто прагне обрати максимально вигідну позицію в конкретних умовах. Орієнтація на виборця-центриста дає змогу охопити більшість виборців унаслідок меншої суперечливості переваг різних груп виборців, аніж було б у випадку орієнтації на конкретний ідеологічний спектр – лівий чи правий. Крім того, такий вибір допомагає відкидати крайності, залишати їх поза грою або на маргінесі. Однак цей принцип не дає підстав врахувати всю сукупність пріоритетів/переваг окремого індивіда. Так само для здобуття підтримки більшості суб'єкт виборів змушений постійно вносити корективи у власну програму, яка була сформульована перед виборами. Під час виборів президента США така модель передбачає, що кандидат змушений орієнтуватися на два формати медіанного виборця: перший раз на центриста усередині власної партії, аби бути висуненим кандидатом від партії на правиборах і другий раз – під час загальних виборів на центристського виборця усередині країни.

Теорію ігор розглядають як метод аналізу рішень під час конфліктної ситуації, яку трактують як гру поміж, принаймні, двома учасниками, коли результат гри залежить від дій (стратегій) кожного учасника. Базовою тезою є положення, що учасники-актори мають раціональну поведінку. Відповідно, пояснення/розуміння дій акторів ґрунтується на певних моделях, які передбачають, що всі учасники гри діятимуть оптимально для себе, тобто прагнутимуть виграти. Кожен актор обирає свою стратегію поведінки, проте результат залежить від поведінки, взаємодії всіх акторів. Розрізняють ігри з нульовою сумою виграшу та ігри з ненульовою сумою. В першому випадку гра матиме нульовий результат, якщо із двох учасників один виграє все, відповідно, інший або інші гравці все програють. Для такого типу гри характерно, що сума виграшу дорівнює сумі програшу. Відповідно, в іграх із нульовою сумою немає співпраці між гравцями. В іграх із ненульовою сумою передбачена співпраця між гравцями. Кооперативну та некооперативну поведінку акторів описують за допомогою ігрових моделей: «дилема в'язня», «дилема курчати» тощо.

Наприкінці ХХ ст. у політичній науці поширився постмодернізм. Істотний вплив на становлення цього підходу мав американський дослідник Роналд Інглхарт, який досліджував політичні цінності. На підставі аналізу досвіду 43 країн світу він дійшов висновку, що відбулася зміна/перехід ціннісної системи людства від матеріалізму до постматеріалізму. Під матеріальними цінностями він розумів вимоги добробуту, фізичної та психологічної безпеки. Постматеріальні цінності характеризувалися вже параметрами якості життя, можливістю самореалізації особи тощо. Визначальним чинником формування системи цінностей були умови, в яких відбувається соціалізація певного покоління. Зміна системи цінностей здійснюється, коли до активної діяльності приходить нове покоління, яке соціалізувалося в нових умовах. Постмодернізм асоціюється з культурним детермінізмом. Культура майже

повністю визначає досвід людини. Крім того, постмодернізм передбачив відмову від акценту на пріоритетності засад економічної ефективності, бюрократичної раціональності. Наголос робиться на переході до гуманнішого суспільства, де самостійності, багатоманітності та творчості особи надають належного простору. Відповідно, постмодернізм виступає з критикою теорії модернізації за її відкрито детерміністичний характер та вестернізацію моделей суспільного розвитку. Представники постмодернізму наголошували, що зв'язок між економікою, культурою та політикою має взаємодоповнюючий характер. Економічній і політичній системам однаковою мірою необхідна підтримка з боку культурної системи суспільства, інакше вони мали б опиратися лише на застосування фізичної сили, що як так є неефективною. У цьому разі не може йтися про лінійну залежність, а про системний підхід. Щодо географічної складової моделей розвитку постмодернізм стверджує, що насправді модернізація розпочалася на Заході, але сьогодні цей процес набув глобального виміру і не вичерпується лише одним зразком/еталоном, а має багато виявів. Наприкінці ХХ ст. модернізаційні процеси очолили країни Південно-Східної Азії, розвиваючи попередній досвід модернізації, додавши до західного свій варіант.

У 70-80-х роках минулого сторіччя відбулось концептуальне оформлення нового інституціоналізму (окремі автори використовують поняття «критичний інституціоналізм») як провідного теоретико-методологічного напрямку сучасної політичної науки. Цей напрям, як зазначив К. фон Бейм, розвинувся передусім у межах теорії модернізації, оскільки в цій теорії наголошувалося, що головним чинником суспільних змін є розвиток політичних інститутів [2, 90]. Прийнятим поглядом є позиція, що поява нового інституціоналізму була критичною та творчою реакцією на здобутки і розвиток біхевіоризму, який вивів на першу лінію проблематику поведінки і, відповідно, відставив на маргінес дослідження інститутів. Суттєвим чинником стали нові досягнення самої політичної науки. Вивчення процесів демократизації на підставі досвіду боротьби з тоталітаризмом і початок «третьої хвилі» демократизації сформулювали нові параметри дослідження інститутів. У цьому ж контексті треба розглядати зміни, які відбулися у Центральній та Східній Європі через крах «реального соціалізму», що призвело до значної трансформації інститутів, які існували у цих країнах і формували нові інститути у перехідних суспільствах.

Новий інституціоналізм, або «критичний інституціоналізм», на відміну від старого інституціоналізму, сприяв залученню до наукового аналізу не лише найважливіших інститутів – держава, уряд, парламент, партії та бюрократія, а й інститутів «другого порядку» та неформальних інститутів. Поняття критичний не є другорядним у цьому трактуванні. Воно засноване на постулаті, що відбувається не просте повернення до вивчення інститутів і протиставлення пріоритетності поведінки (що притаманне біхевіоризму), і наголошує, що звернення до категорії політичних інститутів відбувається водночас із вивченням поведінки діючих політичних акторів, яку здебільшого вивчають у системі координат теорії раціонального вибору. Тобто не відбулося відкидання головних засад біхевіоризму, вони залишаються актуальні і потрібні. У неоінституціоналізмі відбулося ускладнення самого підходу, коли через синтез критично й разом творчо залучили в новий інституціоналізм підходи біхевіоризму і теорії раціонального вибору, а також багатьох інших попередніх теоретичних концепцій.

Г. Петерс зазначив, що головними індикаторами нового інституціоналізму, які, з одного боку, констатують його цілісність і водночас відрізняють від інших теоретичних концептів є, по-перше, аналіз структурних рис суспільства і/або політики формальних/офіційно прийнятих і неформальних; по-друге, фіксація певної стабільності в часі структур, які розглядаються; по-третє, інститути повинні впливати на індивідуальну поведінку своїх членів і цей вплив може бути формальний і неформальний; по-четверте, інститути повинні мати певну систему спільних цінностей, які мають приймати члени цих інститутів [3, 17-18].

Загальною характеристикою, що об'єднує всі існуючі різновиди неінституціоналізму в певну цілісність, є те, що вони вважають інститути центральним компонентом політичного життя. Відповідно, аналіз політичного простору слід починати з інститутів, а не з громадян та соціальних груп. Новий інституціоналізм наголошує на вирішальній ролі інститутів стосовно детермінування поведінки індивідів, і саме інститути зумовлюють регулярність політичної поведінки акторів. Подібного рівня регулярності не могло б бути за умови відсутності політичних інститутів.

Новий інституціоналізм поєднує багатоманітність відмінних підходів. На думку Г. Петерса, можна виділити шість головних напрямів сучасного неінституціоналізму [3, 19-20]. По-перше, нормативний інституціоналізм. Його засновники Дж. Марч і Й. Олсен значну увагу приділяли вивченню ролі норм у формуванні та функціонуванні інститутів та у визначенні індивідуальної поведінки. По-друге, інституціоналізм раціонального вибору, де наголошується, що поведінка є функцією правил і стимулів більше, ніж норм і цінностей. Інститути для цих груп є системою правил і стимулів, дотримуючись яких, особи намагаються максимізувати власну корисність. По-третє, історичний інституціоналізм, у якому стверджується, що для розуміння логіки розвитку політики треба з'ясувати початкові рішення, які визначають наступний політичний курс. По-четверте, емпіричний інституціоналізм, який найбільшою мірою є спадкоємцем "старого" інституціоналізму і стверджує, що структура/система управління/влади детермінує відмінності в способі реалізації політики та виборі, який проводить влада. По-п'яте, інтернаціональний інституціоналізм, який стосується інститутів, що функціонують поза національними державними інститутами. По-шосте, соціальний інституціоналізм, який охоплює систему взаємовідносин між державою та суспільством, зокрема інститути некорпоративізму. Жодна із зазначених версій нового інституціоналізму не забезпечує повного і вичерпного розуміння інституційної поведінки, проте кожна з них відкриває свій, особливий ракурс такого широкомасштабного явища, як неінституціоналізм. Усі разом вони сприяють його кращому розумінню.

Отже, загальним у наведених визначеннях політичного інституту є те, що ці визначення є певним структурним утворенням, яке задає параметри для взаємовідносин у суспільстві, регламентуючи політичну діяльність. Як своєрідний механізм впорядкування та управління політичними процесами, політичні інститути охоплюють структуру/ організацію; систему прийнятих в інституті норм, цінностей, або таких, які визнає цей інститут (це може бути також нехтування існуючими правовими нормами у країні); зразки поведінки/взаємовідносин, відповідно функції, які виконує цей інститут у суспільстві; засоби та механізми, за допомогою яких

інститут функціонує. Саме політичні інститути забезпечують стабільність політичної системи, і їх можна розглядати як елементи усієї системи.

Новий інституціоналізм як теоретико-методологічний напрям у політичній науці сформувався на початку 80-х років і перетворився сьогодні у домінуючий. Головною ознакою неоінституціоналізму є те, що політичний інститут вважають центральним компонентом політичного життя. Відповідно, аналіз політичного простору треба розпочинати з інститутів, а не з громадян і суспільних груп. Політичні інститути – це досить довготривалі та нормативні зразки зв'язків і взаємовідносин, через які відбувається політичне життя. Новий інституціоналізм наголошує на вирішальній ролі інститутів щодо детермінування поведінки індивідів, саме інститути зумовлюють регулярність політичної поведінки акторів. Такого рівня регулярності не може бути за умови відсутності політичних інститутів. Неоінституціоналізм поставив на порядок денний питання про необхідність вивчення усієї багатоманітності формальних і неформальних інституційних форм політичного життя, що дало змогу суттєво збільшити параметри не лише політичних систем, а й політичного знання.

Отже, політична наука упродовж ХХ ст. пройшла шлях розвитку, який характеризувався низкою якісно відмінних етапів. Кожен із цих етапів водночас справив певний вплив на становлення та розвиток політичних доктрин і відчув на собі, відповідно, вплив актуальних/домінуючих у конкретний момент політичних доктрин. Самі політичні доктрини були своєрідною сполучною ланкою між політичною думкою, теорією і політичною практикою, виступали конструкцією, яка забезпечує взаємозв'язок і взаємовпливи між ними. Однак їх роль не можна трактувати лише технічно, оскільки політичні доктрини відіграють вирішальне значення у формуванні системи політичних поглядів, переконань громадян, що відображається у відповідних політичних діях або ж бездіяльності.

Список використаної літератури:

1. *Истон Д.* Политическая наука в Соединенных Штатах : прошлое и настоящее / Истон Д. // Современная сравнительная политология. Хрестоматия. – М. : МОНФ. – 1997. – С. 9–28.
2. *Klaus von Beyme.* Współczesne teorie polityczne / Klaus von Beyme. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, 2005. – 312 с.
3. *Peters G.* Institutional Theory in Political Science. The “New Institutionalism” / Peters G. – London, New York : PINTER, 1999. – 414 с.
4. *Sanders D.* Behawioralizm / Sanders D. // Marsh D. Teorie i metody w naukach politycznych / Marsh D., Stoker G. – Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. 2006. – P. 44–62.

*Стаття: надійшла до редколегії 6.05.2009
прийнята до друку 24.09.2009*

THE MAIN STAGES OF POLITICAL THINKING DEVELOPMENT IN THE 20-TH CENTURY

Anatoliy Romanuyk

*Ivan Franko National University of Lviv
Institute of Philosophy, Department of political science
Universytetska st., 1, 79000, Lviv, Ukraine
e-mail: anatoliy.romanuyk@gmail.com*

In the article the evolution of political thought throughout the 20-th century was analysed, its main stages highlighted. The essence of behavioural and postbehavioural stages was revealed. The general as well as particular features of institutionalism and neoinstitutionalism were examined. The main trends of political science at the end of the 20-th century are considered.

Key words: political thought, behaviourism, institutionalism, neoinstitutionalism.

ОСНОВНЫЕ ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ ПОЛИТИЧЕСКОЙ МЫСЛИ В XX СТОЛЕТИИ

Анатолий Романюк

*Львовский национальный университет им. Ивана Франко
Философский факультет, кафедра политологии
ул. Университетская, 1, 79000, Львов, Украина
e-mail: anatoliy.romanuyk@gmail.com*

Выделено и проанализировано основные этапы эволюции политической мысли на протяжении XX столетия. Определена сущность бихевиорального и постбихевиорального этапов. Рассмотрены общие и особенные характеристики институционализма и неинституционализма. Выявлены основные направления, характерные политической науке в конце XX столетия.

Ключевые слова: политическая мысль, бихевиорализм, институционализм, неинституционализм.